

Nynorsk som fritidsspråk

Trude Hoel og Anne Håland

I arbeidet med elevar har me sett at mange som har nynorsk som opplæringspråk likevel brukar bokmål på fritida si.

Lærer: Når de skal skriva på fritida, kva er det de skriv då? Viss de skal skriva ein beskjed for eksempel?

Anita: Då skriv eg bokmål. Og viss eg skal skriva notater og slik skriv eg alltid bokmål.

Andre elevar: Ja, det gjer eg og.

Dette har me undra oss over. Me har difor snakka med ei gruppe elevar som har nynorsk som opplæringspråk for å prøva å forstå kvifor det er slik. Me har stilt oss spørsmål som: Er ikkje nynorskidentiteten godt nok forankra hos elevane? Er ikkje elevane stolte av skriftspråket sitt? Eller kan dei ikkje skriftspråket sitt godt nok? Er ikkje nynorskelevar trygge nynorskbrukarar? Eller opplever dei at bokmålet er så dominerande at det er vanskeleg å vera ein nynorsk skriftspråkbrukar på fritida? Har det noko å seia at nynorsken så å seie er fråverande i populærkulturen? Korleis er det med alle dei nye skriftmedia slik som Facebook og MSN, passar dei dårlegare for det nynorske skriftspråket enn for bokmålet?

I samtalan gir elevane sjølv nokre grunnar til at dei nyttar bokmål som fritidsspråk – og ikkje nynorsk. Dei seier mellom anna at det er lettare å skriva bokmål enn nynorsk, trass i at dei har hatt nynorskopplæring i mange år. Dessutan meiner ungdommane at dei lettare blir forstått når dei skriv på bokmål: *Trur det er det folk flest forstår.* Elevane gir også uttrykk for at dei gløymer nynorskgrammatikken fordi han ikkje jamleg har fokus på skulen. Det at dei ser, les og høyrer meir bokmål enn nynorsk rundt seg, blir også oppgitt som ein viktig grunn til at dei skriv bokmål på fritida. Til dømes tykkjer dei at det er vanskeleg å finna aktuell litteratur på nynorsk. Oppsiktvekkjande nok seier dei også at det er vanskeleg

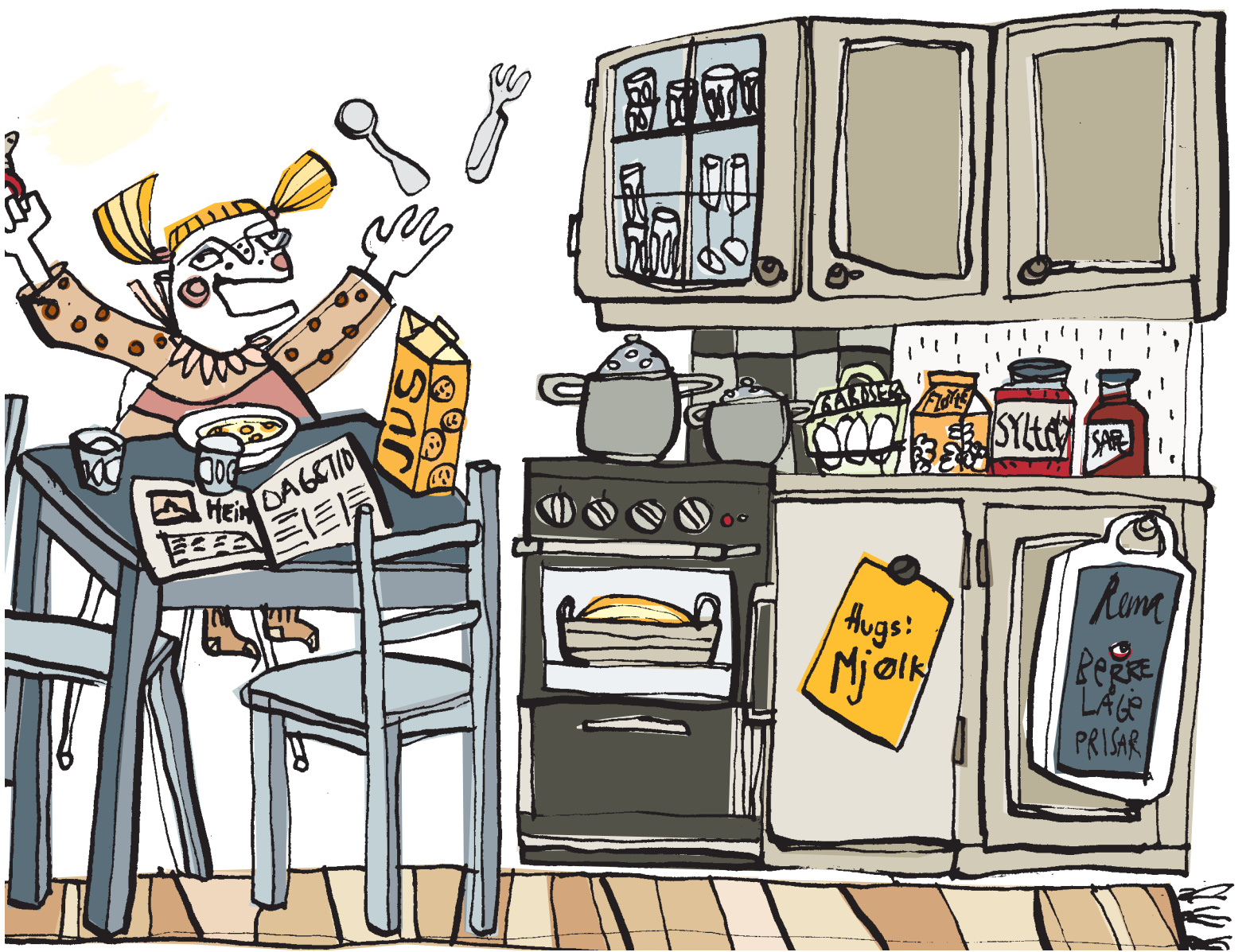
å halda på det nynorske skriftspråket fordi nokre av lærarane skriv bokmål på tavla og i lekseplanar, trass i at elevane deira har nynorsk som opplæringspråk.

Det er tydeleg at mange av elevane opplever nynorsk som eit skulespråk, og ikkje som eit språk som tilhøyrer fritida. Dette er synd, fordi dersom nynorsken skal vera eit levande språk, må den også vera eit naturleg språk på ulike fritidsarenaer. For elevar med nynorsk som opplæringspråk bør det vera like naturleg å skriva beskjedar, notat, konfirmasjonshelsingar og bloggar på nynorsk som det er å skriva tekstar på skulen på nynorsk. Me stiller oss difor spørsmålet: Er det noko skulen kan gjera for å gi nynorskelevane ein sterk og trygg identitet som nynorskbrukar også i fritidsskrivinga? I det følgjande vil me difor reflektera over ulike grep som skulen kan ta for å støtta nynorskelevane si fritidsskriving.

1. Refleksjonar over og samtalar om språk

Dei færraste er medvitne om haldningane dei har til språk, det vera seg både munnleg og skriftleg språk. Det vitna også samtalan me hadde med ungdommane om: *Me har aldri snakka om dette før.* Kanskje er det slik at samtalar og refleksjonar rundt det å vera ein nynorskbrukar kan gjera elevane tryggare på skriftspråket sitt? Me trur at samtalar av typen: *Kva er forskjellar og likskapar mellom nynorsk og bokmål? Finst det stader kor det passar betre å bruka nynorsk enn bokmål? Er det noko som er vanskeleg ved det å vera ein nynorskbrukar? Vel de bokmål- eller nynorsk-bøker på biblioteket? Kva kan de gjera for å halda på det nynorske skriftspråket?,* kan vera med på å etablere ein trygg nynorskidentitet. Det er liten tradisjon for slike språkrefleksjonar i skulen. Det er ikkje uvanleg å samanlikna bokmål og nynorsk på ungdomssteget, men me trur

at for å bli ein trygg nynorskbrukar, må desse refleksjonane vera ein del av språkundervisninga langt tidlegare. Slik som eksempelet under, henta frå 2. trinn, viser:

Lærar: *No skal eg lesa to dikt for dykk. Dikta er like på mange vis, men noko er forskjellig.*

Læraren les diktet som høyrer til bokstaven P i alfabetboka Alle i Alta kan av Eva Jensen og Inger Lise Belsvik, først på nynorsk, og så på bokmål.

Lærar: *Kva er det som er likt og ulikt mellom dikta eg las?*

Hendene skyt i vëret.

Bernt: *Det er i alle fall éin ting som er ulikt: ikke og ikkje.*

Han stavar orda: *I k k e – I k k j e.*

Det er ein bokstav ekstra!

Lærar: *Ja, det har du rett i, det er ein bokstav ekstra.*

Mikkel: *Bor og bur!*

Lærar: *Kva seier du - bor eller bur?*

Mikkel: *Eg seier bur, for eg snakkar jo nynorsk!*

Elevar er vane med å snakka om innhaldet i tekstar: om kva tekstar handlar om, kva dei veit om eit tema og kva nytt teksten har lært dei. For å hjelpa elevane til språkleg medvit og gjera dei til trygge nynorskbrukarar kan me reflektera over og snakka om språket si formside. Me kan hjelpa elevane å utvikla eit metaspråk – eit språk til å snakka om språket. Våre samtalar om språk, både med 7-åringar og ungdommar, viste at dei var interesserte i temaet. Dei tykte det var spennande å snakka om språk!

I tillegg til samtalar om språk, bør også grammatikkunnskapar haldast ved like gjennom heile skuleløpet. Gjennom å tematisera grammatikken aktualiserer ein den og gir den mening. Saknet av grammatikkundervisning kjem også fram i samtalane med ungdommane når dei svarer på kvifor dei meiner det er lettare å skriva bokmål enn nynorsk: *Me har ikkje så mykje norsk, grammatikk og sånn for tida, og då gløymer me det av.* Grammatikkunnskapar må puggast, men grammatikkundervisning er langt meir enn bøyning av sterke verb. Nynorsk grammatikkundervisning bør ta utgangspunkt i samfunnet

rundt oss, språket slik som det blir brukt og oppfatta. Difor er samtalar om særskriving: *open bar og openbar*, og utforminga av Lerums reklame for saft og syltetøy, like viktig grammatikkundervisning som a- eller e-infinitivsendingar. Grammatikkundervisninga bør altså ikkje berre vera undervisning i formverk, men også bruk av formverk. Det er viktig at grammatikkundervisninga ikkje berre blir isolerte deløvingar, men at den blir ein naturleg og integrert del av arbeidet med ulike tekstar. I det heile ser me det som svært viktig å etablera ein kultur for samtalar og refleksjon rundt språk, både form, innhald og bruk.

2. Tilgang til nynorsklitteratur

Samtalar med både ungdommar og elevar på 2. trinn viser at tilgangen til aktuelle nynorske tekstar er mangelfull: *Eg tek bokmål for det er ikkje så enkelt å finna nynorskbøker på biblioteket.* Til dømes er tilgangen til lettlestbøker for begynnarlesaren mykje dårlegare for nynorskelevar enn for bokmåselevane (<http://lesesentert.uis.no/forside/nyheter/article9038-1037.html>). Ei oppteljing på eit lokalt bibliotek ein tilfeldig valt dag viste 215 bokmålstitlar og 17 nynorsktitlar. Dessutan viser PIRLS-studien (2006) at nynorskelevar har dårlegare vilkår for leseutvikling når det gjeld skjønnlitterære tekstar, medan dei har betre leseutvikling enn bokmåselevar når det gjeld lesing av fagtekstar. Dette meiner me heng saman med tilgang til litteratur. Bokmåselevane og nynorskelevane har same tilgang til fagtekstar i form av lærebøkene i dei ulike faga, medan tilgangen til skjønnlitteratur på nynorsk og bokmål er svært skeivt fordelt. Så kva kan skulen gjera med det mangelfulle tilbodet av nynorske barne- og ungdomsbøker? Skulen bør halda seg oppdatert på det tilfanget som finst og formidla ulike titlar aktivt til elevane. Som ei hjelp i dette arbeidet viser me til nettstadane [www.nynorskbok.no](http://lesesentert.uis.no/leseopplaering/bok_i_bruk/), http://lesesentert.uis.no/leseopplaering/bok_i_bruk/ og *Bok i bruk*-hefta utgitt av Lesesentert. Dessutan kan eit tett og godt samarbeid med skulebiblioteket eller folkebiblioteket vera ein verdifull ressurs på jakt etter gode nynorskbøker.

3. Utprøving og modellering

Læraren har eit dagleg ansvar for å visa at nynorsk er eit bruksspråk i si eiga skriving både på tavla, i nettbaserte læringsrom som t.d. Fronter og

It's learning, på Facebook og alle andre stader kor dei skriv offentleg. For at elevane skal bli trygge nynorsk-brukarar treng dei modellar som nyttar nynorsk som fritidsspråk.

Det er viktig å hugsa på at nynorsk er eit skriftspråk mest utan forankring i populærkulturen. Til dømes er ein av dei mest leste teikneseriane i Noreg, Donald Duck, berre på bokmål. Og populære seriar i Disneyuniverset som *Hanna Montana* og *High School Musical* er dubba til austnorsk og teksta på bokmål. Me finn heller mest ingen glansa magasin eller fagtidsskrift med nynorsk tekst. Elevar med nynorsk som opplæringspråk møter derfor sjeldan modellar i nynorsk språkdrakt på fritida si, medan dei badar i bokmålstekstar. Så kva kan skulen gjera med denne skeive påverkna-den? Lærarane må halda seg oppdaterte og formidla den nynorske populærkulturen som finst. Her kan tekstbasen til Nynorsksenteret vera til god hjelp (<http://www.nynorsksenteret.no/tekstbasen>). (Sjå også artikkelen «To undervisningstips med sakprosaetekstar».)

Lærarane kan også iscenesetja skrivekontekstar som inviterer elevane til å utforska og utprøva nynorsk på ulike fritidsarenaer kor bokmålet er dominerande. Elevane treng meningsfulle kontekstar å skriva i. Det er t.d. mogleg å: *La elevane skriva bloggar på nynorsk. Utfordra dei til å skriva alle tekstmeldingane i løpet av ei veke på nynorsk. Premiera den stilegaste fødselsdagsinvitasjonen som er skriven på nynorsk. Skriva nynorsk på Facebook.* På denne måte kan ein integrera nynorsk språkopplæring også i fritidsskrivinga.

Språk og identitet

Refleksjonar over eige språk, og tankar om språkleg variasjon, spelar ei rolle i utviklinga av det språklege medvitte. Derfor meiner me det er viktig å tematisera nynorsk spesielt, og språkleg variasjon generelt, ved å invitera til samtale om språk med elevar som brukar nynorsk skriftspråk. Kanskje er dette spesielt viktig der kor nynorskelevar er i minoritet? Men det er ikkje slik at elevar med nynorsk som opplæringsmål heilt plutselig byrjar å bruka bokmål som fritidsspråk. Dette er truleg trendar som har fått utvikla seg og forsterka seg over år.

Språk har ein viktig identitetsskapande funksjon, og me tilpassar språket vårt etter kven me vil vera. Kan det vera slik at nynorskelevane ikkje ynskjer å ha ein nynorskidentitet, eller er dei berre umedvitne om at nynorsk også kan nyttast til fritidsskriving? Samtalane me har hatt med ungdommar kan tyda på det siste.

Skal me vera nøgde med at nynorsk er eit skulespråk, eller er det eit mål at det språket elevane har fått opplæring i skal vera eit språk for heile livet? For ungdommane gir desse samtalane om språk, heilt nye problemstillingar. Dei har ikkje tenkt på kva for språk dei vil bruka på fritida som vaksne. Mange seier at dei trur dei vil skriva bokmål som vaksne når dei byrjar i arbeid. Viss skulen ikkje gjer noko med nynorsken som fritidsspråk, vil truleg ungdommane bruka bokmål som vaksne, nett slik dei fortel at foreldra deira også gjer trass i at dei har hatt nynorsk som opplæringspråk.

KJELDER:
Daal, V., Solheim, R.G., Gabrielsen, N.N. og Begnum, A.C. (2007): *PIRLS Norske elevers leseinnsett og leseferdigheter. Resultater for fjerde og femte trinn i den internasjonale studien PIRLS 2006*
Jensen, E. og Belsvik, I.L.: *Alle i Alta kan*. Alfabetdikt. Samlaget, 2000
http://lesesenteret.uis.no/leseopplaering/bok_i_bruk/
<http://www.nynorsksenteret.no/index.php?ID=13430&nynTXTpg=front>
<http://lesesentert.uis.no/forside/nyheter/article9038-1037.html>